

Ե Ր Գ Ե Ս Է Ր

ՌՍԻՅԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻ ԶԻՄՈՐԻ ԵՐԶԱՆԻԿ

Վ Ի Գ Ո Ս Է Ր

Ս Ր Ե Ր Ե Տ Ե Լ Ն Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Լ Ն

Վ Ե Գ Ա Ք Ո Ց Ա Ց Ա Ն . Ի Ա Ր Դ Ո Տ Ե Կ Ո Ւ Ն Ե Ի Բ Ե Ն Ո Ս Ի Ր Ա Ղ Ա Ն Դ Ի Ե Ե Լ Ե Ո Ց Ա Ն

ՎԵՏ . Ի . ԹԻ . 23 . ԿԵԼԵԹԵ 1846 ՂԵԷ 17

Ք Ե Գ Ը Բ Ե Գ Ը Լ Ե Ք

Գ Ո Ւ Կ Ե Թ Ո Ւ

Հանդիս Հարցաքննութեան Աշտուկայի
Մարդատիրական Ճեմարանի

Քերականագետը ուրախութեամբ հրատարակեմք, զի ի տասներորդականդ կատարեցաւ հոգեւ 23 երրորդ տարեկան Հարցաքննութեան Աշտուկայի Մարդատիրական Ճեմարանիս մերցյ :

Ի սրահին մեծի ատոնի և անտի երկնագունիս և երկրագունիս հանգերձ ուշխարհացոյցօք և թերթ թերթ վայելչազրութեամբք և արեօվո շարագրութեամբք աշակերտացն դասակարգեալ էին ի զնին հանգիսականացն :

Յորում ներկայ դատն սրբակրօն Տէր Յովհաննէս Խաչկեան հանդերձ երկօք սրբակրօն եղարօք իւրովք :

և բաղում երևելի մե ըսողի և այլազոր Պարոնոյք և Տիկաոյք : Իբրեւ եկի հաւ ժամ Հարցաքննութեան Հայկական ուսմանց , ասացեալ սրբակրօն Տէր Յովհաննէս Խաչկեան որորդքնութիւն Քերականական Մարդատիրականութեան , և Պարոնոյք Մանուկ Օրարեան , և Քաղէոս Խ . Լվետով միան քննեցին զդատն աշտուկերտաց ի վերայ դատութեան Հայոց , Քերականական վերլուծութեանց , Թուարանութեան և Բարդախան Խմատարարութեան :

Իսկ ի մասին Անդրեոյցի : Ի ատին , և Բանգայցի լիզուոյց քննիչ հանդիսացաւ մեծամուսն Մարդապետն Լեւոնիայի Ղ. քննման , որ որդեւ և Հայոց մասին քննիչք մեծապէս գտնելն զյուսաջող իմութենէ աշակերտաց : Յուարա իւրաքանչիւր դատն Հարցաքննութեան , պատկեր մի մի

յամարսեալ յանձն հասն գինդիք նագատաւորելոյ
մեզ անդին խրատու և խորհրդով իւրով Դ հանդի-
մեայ յառաջընթան թիւն Հաստատութեանն, որով
որժանի կացոյց ղինքն քարոզել Դ հշմարմա մար-
դասէր:

Յայտն պարզ երեւի, ա. աղգային
մեծ խնդ ու թիւն մտնն աղղին յառա-
ջագլխն, թեան, ք Աղղային երախ-
տապետութիւնն վրան ընկալեալ բար-
ւոյն, և դ. որ մեծն է աղգային ինչիւր
քնդ, աշխարհի խրատաւանի, քողար-
կեալ՝ որ հրամայէ յաւետ քան Հար-
քորթէ յոժարութեան կատարողին,
առ տալապայ արցնառութիւն Աղղայ-
ին Հաստատութեանն, Այլ միջանու-
ւել սկիւնին հանդիսանայ յոժարա-
կամ վայրժ Հայոցն, որ Հայաց Դ միտ
իւր Ին Ին, այլ ղամենային ԶԱղ-
ղին իւրոյ Լնձին համարեալ սեպ-
հական, որոք որ ինչ արժանն էր,
Դ պոկասիլ ցորեան հայի, ցորեան
բեղու ընդունիլի լինի տմենոյն Հա-
կացողաց:

ՊԵՏԵՐԱԶՍ ՓԱՆԶԱՐԱՅ

Բոր մերջին դաշնագրութեան
Բերտանացոյց ընդ մեծին Ոնջիտան-
կոյ Թ ազատ արի Արեաց, և դուռաք
ինչ յոյնիցս՝ աշխնքն ընդ յարեւել
գետոյն Սոյէջայ տնկան քնդ իշխա-
ւութեամբ նորո, Յեա մահու Ուրն
Չխաւնկայ և պղտորելոյ իտղադո-
թեան աշխարհին Դ քարաքանդան և
յառանին ինչ հանգումնաց՝ և ա-
րանց պարտք երանելոյ Դ յախապա-
տագութիւն, Բրխատանկան իշխա-
ւութիւն կամեցաւ Դ ձեռն գետա-
նոյ իւրոյ միջանուխ լինիլ յարար
Արեաց և Դ կարգի գնել պաշխարհն,
Արեք, այս և սանդիկի և նոյա իսկ
յամարման աշայ աւանդով զեղանակ
Դ կարգի գնելոյ Բրխատանցոյց վաշ-

խարհ դարոյի իշխանութեանց, ղԱին
դայ և ղԳտալիսայ, որոց վառաջինն
բարբախտիլ իւրացոյց, և պրկարդն
պարտաւորեալ աւճիկս իւրոց դորոց
հատունել, երկարաւակեալք Դ միջ
իւրեանց և անդրութք արդեա և Դինն
միտքան մեքեցին ղառ երես որտա-
ցառութիւն և դմոտմե Բրխատա-
ցւոց յերազարթ թիւն կատարար-
թեան իւրեանց:

Այլ Հնդի Հարդինի Փոխարքայ
Արեւելեան Հեղկատանի՝ ևլ առեի
դեպ Դ առհմանադ լուխ Տէրութեան
իւրեանց, թերեւ հարկեք ի իք
մահմանել կարեցէ Դ նստա դորո-
թիւն իշխանութեան Աղղին իւրոյ, և
բանակ հար Դ Ուրն, ապա Դ Վի-
րուղար, Դ միտքա և այլն: Արա-
նոր խաղային և իմնիլ Դ դատաւոց
գաւառաց զորք իւր և առաւարանա-
լին:

Բանկանապէս տանել կամելով Ա-
կաց, ղի եթէ ոչ յաւիցն ունկամ-
անց են թիկանք իւրեանց, Դսկ
Արեք երկարաւակեալ և անգրեւ մինչ
ցոյն մոյր, խնտանորէն մի կուտի
դեալ գտանին կրճիմն իւրեանց միտ-
հարցն աղղովն ղինուորեցան իւրա-
նապետութիւն Հայրենեաց իւրեանց,
Դ այն ղի տեսն պի Փոխարքայ Թա-
մանեալ Դ առհման Տէրութեան իւ-
րեանց, յամէն ուսակիւտէ զոր Թա-
մէք զմկեամբ, տմադարեցին և ուր-
տնցանել ընդ գետն մեծ քնդ Սոյէջ
և պաշտպանել զգաւառան իւրեանց
որ անկանէր ընդ յարեւելոյ նորո:

Օ այս պատէս եղեալ՝ քնքր Դ
յոռա յառաջ բերցաւ նոն գրաւոր
Պատերազմին Փանդարոյ՝ որ հո-
տարակեաց Փոխարքայ, Այս երեսն
Հեղկատանի Դ 12, Դ իւրեանք ի
1845, յորում անկարէն ցոյցանէ

‘տախ’ զբարեկամութիւն Տէրութեան
իւրոյ ընդ Փանջարոյ . Բ. Յիշէ
զեռան ‘ի միջի իւրեանց եղեալ ‘ի
1809 տախ Տէառն : զոր և անխորհրդ
սրահեալ քարոյէ յաւաքս արքային
մեծի Սննդատեանոյ : Ապա յետ մա-
հաւն Հիւրսնիկոյ Ասեան լաւօտոյ
պատճառս եւս Փոխարքայի և Իւր-
հրահանանց ‘տախազդու շաւիւն ‘ի
պաշտպանութիւն սահմանաց իւրեանց
(Եւս Եւ Երգիւն՝ պատճառս Գաւառի Գաւառ Եւ)

Օ որմէ յայտնեցաւ տաւ ‘տախնին
լաւօտոյ, և այն ‘յառաքելոս առ-
‘ի պաշտպանութիւն Տաւաթիկոյ
աղայաշուսակ և անգիտեան Արքա-
յազնի, զոր Բրիտանական իշխանա-
թիւն ծանեալ էրբն յաջորդ թագա-
ւորութեանն Հիւրսնիկոյ : Բայց պա-
տաստանոց անդամ արժանի չեղեւ :
Այսմ որոյ և ինքնին պարտաւորեցաւ
զօրաժողով լինիլ : Եւ որովհետեւ
առանց ‘ինչ գրգռանաց անցին Արիւ-
քիւն գեան ‘տանձոր լինելով գաղմին
խաղաղութեան, խռովեցուցին զօր-
հանազալուի Բրիտանական իշխանու-
թեան, վրան արդ Փոխարքայն իրա-
ւունք համարեցաւ զամենայն գաւառս
յայտնոյ Սաւիւոյ, որք արտահանին
ժառանգութեան Տաւաթիկոյ օտ-
ժել յարքունիս Բրիտանիոյ, զտե-
նայն գիւրգ և զվճար կալուածատեանոց
և գաւառապետաց անխախտ պահելով
որոց յաջանելով զուրկեն զհաւա-
քարմութիւնս իւրեանց առ Տէրու-
թիւն Բրիտանիոյ : Հաւելու ապա
քարոյն ‘տաւ աղայաթիւնն առանձ-
նաշարհութիւնս ‘որոց նպատա-
մաւոց և թիկն տայցեն Տէրութեան
իւրոյ : Եւ որոց կայցեն և մնացեն
‘ի հասցանդութեան լաւօտոյ ‘սպա-
նայ տաժման իրբն թշնամաց Տէրու-
թեան իւրոյ :

Յետ հրատարակութեան քարոյն
այսորիկ ‘զաւաքս ինչ կառկածանոց
‘ի կառկածանս եկին ժողովուրդ ընդ
ամենայն տեղիս աշխարհին Հնդկոց,
մինչև ‘ի Յն. Պեկտեմբերի անցիկոյ,
յորում եւսա թաժարելու և մեծի կա-
տարածիւ, որ եղև ‘ի Սաւիւի ‘ի մեջ
Բրիտանացոց և Արիւք-տեղաբար
յերեւոյս յարձակեցոյ :

Աւաւարդ ճին պատերազմ, քան
զոր լուսին յաջանել Յիշատակալիք
Հնդկոց ‘ի Պեկտեմբերի մինչև յայժմ,
ակաւ յինն և տասն երկու և յինչ-
տեղերի անցիկոյ, և անձիկն յաճա-
ւաթեամբ ընդդէմ ահեղ ահեղ շն-
թարձակութեան թնդանոթաց, հրա-
ցանաց և ամբաժիղ անոթոց, տեւալ
ցքան և երկրորդ օր ամայն այնորիկ,
Համբոխ Արիւք կատարած և միւրա-
ւորք հաշուն յքանն հազար : Իսկ
‘ի Բրիտանացոց յերկրիւրոց յեր-
կրիւր և յիտան յիւրաքանչիւր
գնդէ :

Առայտք թիւ Արիւք անդլուիք էին
կամ առանց օրինաւոր Օրովարի,
բայց եղևն, տե՛ն թիւ քանի ողջալի
և ողորմ երեւի մեկ գնդ, զի ‘ի կողմա-
նի Բրիտանացոց բոց ‘ի հաւարակ
զօրականն անկան ‘ի մեծի ծովատուն
և արք անուանիւր, որոց մին արժէք
երկու լաւօտոյ : Այսոքիկ են՝ քո-
պարտեան Սէլ գիւցաղն Բարոցոց,
արարտեան Սաւիւիկ, Սաւոր
Բրադֆուդ, հաղարտեան ‘Արիւք-
սին, գնդապետ Սաւիւ, և հաղարտ-
սեւք Հարիի, Հօր, Կարք, Սէլ,
Գրին, Սաւիւ, Սաւիւի, Սաւիւ,
Սաւիւ, Խաւիլ, Բաւիւ, Սաւիւ, և
Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ,
Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ, Սաւիւ,
Սաւիւ, և Հաւիւար թիկն գերմանա-

Դիմաճար տալին մարմինըն, սր ամի-
նեին տեղին շտան լուսայ անցանել
դինքեամբք. որպէս հանք, կաշիք,
քար, և փայտ :

Մէնտէն տալին այն ամեհայն դոյա-
ցութիւնը, ինք որո հետք իցէ լուսոյ
աստուտ տեղը անցանել. որպիսի է
օդ, ջուր, և այլն :

Հարանոյն :

Ա Ր Ը Մ Ե Յ Ի Ս

Դ Լ ՈՒ Խ Ը .

Ստորագրութիւն :

Ո՞ն . եկ ուխտագնաց, մտն հոգ քառ ես :

Ինչոյ երկում ին հոգք են անտի :

Մարդ լոկ սահմաւէ կարգի յաստի :

Եւ ոչ սակաւ աւել ձիւ կարգաւորի :

ԳԵԼԱՄԵՐՆ՝ ԱԼԻՔ՝ ԳԵԼԵՆԵՐ՝ :

Արքան ձանձրոյն է ձիւղից պատմութիւն կամ
խանկարութիւն . քանզի մին միայն խոսեմայ, և
միւսն՝ բերանն խաւի նստման . որոյ կամ քանին
կ'ընեն և ուշտիկ կ'այլ, և կամ միտքն այլ անդա-
րէնք կ'արտի, անմարմն մարդիք և այլնայլ բա-
նէրն միայն կ'սրին ինքն ինքնին եւ ուրտն մե խաւի :

Ա իրենայն պնտ ինձ արդ պատահեալ, որ քե-
րան խաւի նստած Պարսն վաւազիկ խրատանին էի
լուսմ . քանզի միւսն անոց ինն Զարդիկ Սենտրի
խաւս տալոյ կերպի միւսայ : Կա՞ տը ձե. ունէր
խրատ տալոյ . այսինքն յերկրէն ինձ ժամ ընթ-
րեաց կ'արտէ, յորո՞մ մասնը բերանի շարժանա-
լիւնն չէր թաղիւնը քանտ բանէր, երբեմն անուշի-
ղիւնք՝ զոր օրինակ փառքով կամ հոգիով Կապիւս-
ցանէր զփառանակն . բայց եւք տալ թիւնքն ևս
միշտ կարճ էին . յո՞նց մերայ իմ պատմութիւն և
կարճ ինն կ'արդանէր, սեանկ արդեօք միւսքն միւ-
սաւէր իւր խրատունն, և կտէ անպատշաճ էի
յիմեմ արեի :

Որքայ այս քանի միւսայ եր՝ որպէս ասացի, երբ
Պարսն վաւազիկ՝ պնէր, կարճեմ երկիցս և երկից
մեղմէ հարցանել և պատասխան չտանելն, ետեաց
աւելին . « Ինչ միտ եղիք, Արամայն » : որ քե-
զտառն ցանկում գրի . սկսայ կնիմայ . « Հասնանդ-
հրամայաւ . հրամանեալ փառաւորն օգր » :

Ինչ հոգի, Արամայն . ինչ փառաւոր, սիրելի .
եմ ինչ փառաւոր ասէ եղ, կամ մէ հոգի անուշի :
Ետեի իմ խրատից մտնանալուն արդ ուշտայ տեղ
այ երբ, որ մեծ անքաղութաւորութիւննայ . յաւ-
ան միւս անգամ արդեօք ինտ ասելէն . քանզի
նախ քողոջքովորութիւնն կ'անմիջ զուրա և, և
երկրայ տղայն առեւտից, խաղիկն կ'ընայանն :

որ կ'աւարի իւր խրատն ոչինչ ինտ համարեմ
ինչ ինչ՝ կարճեմ քանտ ասեալեմ է, վառն քող
քան հանգստաւիք, մինչ վտան դաւաք քանի տեղ
ման դաւաք :

Այս մեղմ յանկանալութիւնն ինձ մեծ խրատ ե-
ղն . և սկսայ յանկանալ մասնել թէ ինչ քան անքա-
ղութաւոր պատմանցայ Պարսն վաւազիկ մաս . որ
ինտութիւն յանն առեալ, իմ համար պատմա-
թիւն էր աստեմ, և ես միտ չէի պնտմ : Այլ՝ հա-
ւասի եմ, իմ պատմելի ընթերցողքն յինն
առելիք քաղաքավոր են, և յաւ միտ կ'ընեն իմ
պատմութիւնն :

Ի վաղիւ տարտ, զիս Պարսն վաւազիկ թաղի
յարինայ արհեստանոցն . որք՝ ինչ թէ միայն միւսքս
գրաւ հաւա զմայլման, այլ և հիւսցման . Ծայր
կարճ՝ մին տաշտամ՝ որ լուծ բաւական էր . միւս
կարճ՝ միւս տաշտամ, էր միւս շաւ նորմայն ջրաւ
զրկած . երկու տաշտն մի ինն ևս ինքնին շարժման
էին, և խաղալիքայ բանեմայն զանցանում էին
յերմայ ինն տաշտ, որք քանակն էր միւս շի քաղման
էին և յայտ երարդ տաշտն ընդ այլ խողովակ ան-
ցեալ քողոյն արդար ջուր, ինչ տաշտն տաշտն
գնալով դեպք և ջուրն արդար . մինչ ի մէր ջին
տաշտնայն արդարն էին ինչ արդէս թան արդար
բայման էր ի միւսայ այն կտու թաւ դարձան պնէն .
և այս պնէն կտուս քաշանալով և քարճութեալով
պատասխան էր ի միւսայ պնէն զինայ առեւտէրն .
յորոց միմտմ յորո՞մ էր ինքն ջուր . և այսպիսի
պատմութիւնն՝ քաղաքավորն էին ինն ևս իւր հե-
տանաւ պատմութեմ էր ի միւսայ պատմայ . որոյ
կարճ ջուր դարձիկն շարժանաւ էին արդար
ինն ինն . և անն, կողմնայն թաղի . եւ այս ամե-
հայն՝ զողջն, ասանց մեղմայ դարձեալ . քանզի
դարձեալ կայ և զարա թեանի ջուր՝ անիւ շալի
յանայ մէջ անցանալ, արժիքիւր անիւնայ :

Ո՞ն հարաշարայ արհեստի . եմ կարդալութեան
մասց մարդիկն . ինչ հարաւ և ինչ արհեստէր տն
մարտմ ի միւսայ արհեստի, որք բարձր ըղանմ
են մին պատմելի պնէն, որ և անդայս գրաւն
յորոյ մէջ թաղաւորում է ան կարդալութիւնն՝
որ է Որքայ, սերմալ ի յերկինց :

Այս օրինակ անիւն առեւտր քաղաւոր, յոր
ման կին ընդ Պարսն վաւազիկ ի պատման դրժա-
տաւտ ալայ, կտուի, դարձի, և հետան խա-
տալի : « Այսպիսի դրժաւտաւոր են, սիրելի » ասաց
Պարսն վաւազիկ մին բո . « որ զուրարդեաց ի գ-
ղիկն բաւառ տրեալ են և յաւաշարեւրնայ : Որքան
հարկաւ որ է և մեղ միտ գնել այն, և մեղ պատա-
նայ ման տաշտի արհեստից քաշակն քաշակն
առել յաւաշարեւրնայն . արդ մեծ քաւա և
միւսիք քաւա-արաւիկն հիւսցի մեր միւսեմ . ինչ
այնմ գնալն այլ տեղարէնք և տանել . բայց գրայ
յորքտաւ չէրէն . քանզի թէ չեա գրաւ շարժե-
լով կարճ տղալ դաւալ կ'արժանի կ'արդարաւ » :

Եւ այս դարձաւ պատման, հարաւոր տնայն
հոյանալ տն միւս . և ընդ հոյանալ յաւաշարեւրն

